

Varga 100 milliuns francs per la via dil Lucmagn

La Pro Lucmagn ha salvau il mardis sera sia radunonza generala el hospezi da S. Maria

DA HANS HUONDER / ANR

■ **Dalla vart grischuna dil Pass Lucmagn vegn investau en tut rodond 100 milliuns francs ella sanaziun dalla via, punts e gallarias sco era ella prolungaziun dalla gallaria dil Scopì. Cusseglie governativ Mario Cavigelli, cau dil Departament da baghegiar, traffic e forestalesser dil Grischun, ha presentau il mardis sera las cefras alla radunonza generala dalla Pro Lucmagn.** La substanza da baghegiar principala dalla via dil Lucmagn naven da Mustér entochen al hospezi da S. Maria d'atgescha per gronda part dils onns 1950. Dapi lu han la via ed ils edificis artificialis sco punts e gallarias pitii ed han da baghegiar d'ina sanaziun. Il cantun Grischun ha partiu quellas investiziuns en treis tschancuns. Sil tschancun da Mustér entochen Curaglia han las lavurs da sanaziun gia entschiet. Entochen igl onn 2024 vegn investau cheu rodond 50 milliuns francs. Sin quei tschancun cun ina lunghezia da 5,5 kilometers sesanflan 29 edificis artificialis.

Biebein 100 milliuns francs

Medemamein ein las empremas lavurs era gia exequidas sil tschancun denter Curaglia e S. Gions. Entochen 2028 eis ei previu d'investar cheu rodond 25 milliuns francs. Sco quei che Cavigelli ha detg il mardis sera alla radunonza dalla Pro Lucmagn el hospezi da S. Maria pretendeva era il tschancun da S. Gions entochen il pass dabia mieds finanzials. Tut en tut quenta el cheu cun rodond 55 milliuns francs. La primavera han las lavurs da sanaziun dalla gallaria sil pass entschiet. Ellas cuozan quater onns e cuozan 25 milliuns francs. «Sche tut va sco previu lein nus entscheiver 2021 cun la prolungaziun dalla gallaria dil Scopì enviers nord», di Cavigelli. Quella gallaria nova ha ina lunghezia da 320

Il cau dil Departament da baghegiar, traffic e forestalesser dil cantun Grischun, cusseglie governativ Mario Cavigelli, ha presentau alla radunonza dalla Pro Lucmagn ina survesta dallas investiziuns fatgas ni previdas sin la via cantunala naven da Mustér entochen sil Pass dil Lucmagn.

FOTO Y. BÜRKL

meters, las lavurs vegnan a cuzzar treis onns. Cun la prolungaziun dalla gallaria sa in liug difficil cun grond prighel da lavinas vegnir eliminats. Cavigelli quenta ch'il diember da dis ch'il pass sto vegnir serraus pervia da quei liug sereuceschi ella media da 37 sin 19 dis. Il project per la gallaria nova ei publicaus. Treis recuors ein vegni inoltrai, Cavigelli quenta denton cun soluziuns persunter. Entochen igl onn 2030 duessen tuttas lavurs da sanaziun allura esser terminadas. Dalla vart dalla Pro Lucmagn vegnan quellas grondas investiziuns beneventadas. Dalla vart dil sid ein previ

projects forestals per garantir sin quella moda la segirtad sin via.

Novs suprastonts

Alla radunonza generala menada a moda speditiva dil president dall'uniun, cusseglie nazional Martin Candinas, ein dus commembers da suprastonts novs vegni eligi. Per Roger Tuor entra Victor Flepp en suprastonts sco representant dalla vischnaunca da Mustér e per Christian Bernasconi vegn Denis Vanbianchi eligius per la vart tessinesa. Priu cumiau ha l'uniun da Giuliana Gienal dil biro Cathomas Cabernard da Glion. Ella ei

stada engaschada 15 onns tier la Pro Lucmagn, da quei endisch onns sco secretaria e menadra dalla contabilitad. Alla radunonza ha il directur da Sedrun Mustér Turissem, Hans-Kaspar Schwarzenbach, tematisau l'idea da serrar la via dil Pass dil Lucmagn igl emprem da matg 2018 per autos e surschar la via a velos. Svizra Turissem ha numnadamein previu igl onn vegnent in pli grond program che duei plidentar ciclistas e ciclists. Dalla vart dalla Pro Lucmagn ei vegniu signalisau che quei seigi pusseivel. Aunc ston denton las vischnauncas pertuccadas decider.

Pauca neiv

La cumissiun tecnica incaricada dalla Pro Lucmagn per la survigilanza e la segirtad sin la via dil pass – occupada cun Fabrizio Conceprio e Nova Zürcher-Gasser – rapporta mintg'onn detagliadamein dil curriu e passau igl unviern vargau. Bia datas rimnadas surveschan aschia per novas experienceschas e cumparegliazions ils unvierns vegnents. Igl unviern vargau ha ei dau plitost pauca neiv, surtut ils emprems meins. Aunc mai dapi las mesuraziuns ei il december staus aschi schets. Il mars ei staus migeivels, mo persunter ha ei dau bia neiv meiz avrel ed aschia ei la situaziun da lavinas aunc daventada ina ga difficila. Ils responsabls per la segirtad dalla via dil Lucmagn han danovamein giu l'incarica d'anflar la buna mischeida denter arver e serrar la via. La via dil pass ei stada serrada diesch dis e meiz. 170,5 dis eis ella stada aviarta dall'entschatta november 2016 entochen la fin d'avrel 2017. Sin fundament dallas datas avon maun po vegnir constatata ch'il pass ei staus serraus da 1966 entochen 2000 duront igl unviern ella media 155 dis, digl onn 2000 entochen 2017 ella media 35 dis.

Dameins cuosts

Danovamein ei la lavur da rumir la via da neiv vegnida exequida dalla cuminonza da lavur Berther/Bundi/Scaresa sut l'egida dall'interpresa Berther SA. Las maschinas ein stadas en funcziun igl unviern vargau duront 570 uras. Igl onn avon era quei stau 560 uras. Quei volumen da lavura muossa il grond engaschament malgrad la relativamein pauca neiv. Persunter ha bia glatsch dalla vart dil nord caschunau fastedis e lavur. Ils cuosts pil menaschi digl unviern 2016/17 importan rodond 603'000 francs. Quei ei rodond 40'000 francs dameins ch'igl onn avon. Tenor la cumissiun tecnica schaijan las expensas aschia sut la media dils davos onns.

«Jeu sun fetg ventireivla»

Svetlana Munderich s'occupa intensiv cul lungatg romontsch

DAD AUGUSTIN BEELI / ANR

■ **Ella seigi buca talentada da lungatgs, pretendeva la dunna da 40 onns. Siu lungatg-mumma ei igl ucrain, omisus geniturs derivan da leu. Ella sezza ei carschida si a Pjatigorsk ella Russia, cun 22 onns eis ella ida a Moscau. Oz eis ella maridada a Turitg, s'occupa denton intensiv cul lungatg romontsch.** Quei sappi ella era buca declarar, ei detti negina historia leutier. Ei seigi dil reminent ina domanda ch'ins tschent savens ad ella. Na, Svetlana Munderich sa veramein buca gir daco ch'ella ei aschi attaschada al lungatg romontsch. Sia biografia entscheiva igl onn 1977 ell'Ucraina. Cun ses geniturs eis ella emigrada 1991 ella Russia, leu ha ella stuiu emprender per l'emprema gada in niev lungatg. Oz considerescha ella il russ e buca igl ucrain sco siu lungatg-mumma. Ucraina e Russia fagevan lu aunc part dalla pussenta Uniun sovietica.

Ina Romontscha activa

La proxima staziun da Svetlana ei Pjatigorsk, in marcau universitar situau 650 kilometers naven dad Anapa. En gliez marcau da 60'000 habitonts, in enconuscent liug balnear alla riva dalla Mar nera, havevan ses geniturs priu domicil suenter l'emigraziun. Leu ha la mattatscha frequentau la scola obligatoria e finiu quella cun 17 onns. Suenter tschun onns all'Universitad da Pjatigorsk ei la giuvna studenta ida a

Svetlana Munderich ha scuvretg il romontsch – e per saver tschintschar quel aschi savens sco pusseivel eis ella regularmeins sin viadi.

FOTO A. BEELI

Moscau. Ch'ei detti in lungatg romontsch saveva ella lu aunc buca. Igl onn 2017, ch'ella cumplenescha 40 onns, raquenta ella en perfetg romontsch sursilvan: «A Pjatigorsk hael jeu giu in meiz onn latin. E quei ha plashi aschi bein ch'jeu havess saviu sedar giu gi e notg cun quei.» Forsa deriva sia affecziun pil romontsch da quei? Ella sa buca confirmar quei. Perinagada ha Munderich entschiet meiz set-

tember a Friburg il tierz semester dil studi da master en romontsch. «Nus havein fetg fetg buns professers», gi ella plein entusiassem.

Svetlana ei ina Romontscha activa e la pratica ei quei che motivescha ella cuntinuadamein. Perquei studegia ella buca mo la linguistica, mobein exercitescha e gliema ella trasora vid il scazi da plaid, la conversaziun ed oravontut la comunicaziun culs Romontschs.

Per tgir la cumpignia en tiara romontscha pren ella savens il tren da Turitg per passendar duas treis uras en in vitg nua ch'ins tschontscha romontsch. Munderich serenda per exempel in vendergis sera a Sagogn aposta per dar troccas. Culla posta dallas 19.45 arriva ella e tuorna anavos a Turitg culla posta dallas 22.00. Ei quei buca stentus, per saver dar in ni dus scarts troccas? «In'ura e mesa cul tren ei buca lunsch.» Ella relativescha las distanzas svizras. Cumparegliau culs viadis ch'ins fa en Russia per arivar d'in liug a l'auter seigi Turitg-Glion mo ina spassegiada.

Il contact culla glieud

Duront ina dimora en Tiaratudestga haveva la studenta Svetlana empriu d'enconuscher Peter Munderich dad Altstetten/Turitg. Pli tard han els maridau ed aschia ei la dunna russa vegnida en Svizra. El cor dall'Europa lai ella oz sulettamein encrescher per la Mar Nera. «Jeu sun carschida si sper la mar», remarca ella. Cun ses geniturs ha Svetlana cuntinuadamein contact telefonico. Ella sgoli semplamein buca bugen, gliez impedeschi ch'ins sevesi regularmeins. Zacu a Turitg ha ella udiu per l'emprema ga dil quart lungatg svizzer. Ella ha vuliu vegnir en contact cun glieud che tschontscha quei lungatg. Aschia ha ella encuret pusseivladads d'emprender romontsch. La «Migros Clubschule» e la «Volkshochschule» porschan il quart lungatg nazional en lur programs da cuors. In scolast e

treis scolastas han instruiu ella a Turitg: Remo Arpagaus, Marina Blumenthal, Natalia Tuor ed Annatina Nay. Tier els ei Svetlana Munderich avanzada spert e cun sia aviartadad ha ella entschiet a discuorer. Oz tschontscha ella current romontsch e sia finamira eis ei da far il master en romontsch.

Fetg buns professers

Miez settember ha Svetlana entschiet a Friburg il tierz semester dil studi da romontsch sco rom lateral. Ella fa quei en temps parzial. Il paun da mintgagi gudogna ella en ina piazza sco secretaria. «Jeu lavurel ella partiziun logistica d'ina firma a Turitg», raquenta la studenta da romontsch. Daco ch'ella studegia buca a Turitg ha in sempel motiv: Ella ei bugen sin viadi ed emprender el tren ei per ella in deletg. Ella repeta era che fetg buns professers animeschen da studegiar a Friburg. Tier Matthias Grünert absolva ella la linguistica e Clà Riatsch dat ils seminaris da litteratura.

Co vul ella duvrar pli tard il diplom da master? «Jeu hai il sentiment ch'ei detti pusseivladads giu la Bassa. Ei dat aschi bia Romontschs giu cheu», sa ella. Ella vul s'engaschar ella e per la Romontscha, ed ei aviarta per quei che vegn. «Gl'emprem stoi jeu denton aunc emprender meglier romontsch», gi ella – en meglier e current romontsch sursilvan. Malgrad ch'ella sa buca snegar siu lungatg-mumma russ eis ella in grond exempel, era per Romontschas e Romontschs.